



Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Grote H-Buurt / Holendrecht
Stadsdeel Zuidoost**

BO 12-007 Amsterdam 2012

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginningen	10
3.3.2 Bijlmermeer	11
3.3.3 Bewoning in de Bijlmermeer	12
3.3.4 Verstedelijking	13
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	14
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Cultuurhistorische Waardenkaart	14
3.4.2 Vindplaatsen	14
3.4.3 Bodemopbouw	15
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	15
4 Archeologische verwachtingskaart	16
5 Archeologische beleidskaart	19
Conclusie	21
Bronnen	22
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema	23

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Stadsdeel Zuidoost een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Grote H-buurt / Holendrecht, stadsdeel Zuidoost. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 16-18) worden vier zones met een hoge archeologische verwachting onderscheiden en zes zones met een lage verwachting. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd.

De beleidskaart telt twee zones (p. 19-20). Hiervoor is gespecificeerd of en in welke mate archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Zuidoost heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Grote H-buurt / Holendrecht, stadsdeel Zuidoost.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Grote H-buurt / Holendrecht wordt in het noorden begrensd door de Hoogoorddreef, in het oosten door de Flierbosdreef, Meerkerkdreef en Reigersbosdreef, in het zuiden en westen door de spoorlijn Amsterdam – Utrecht.

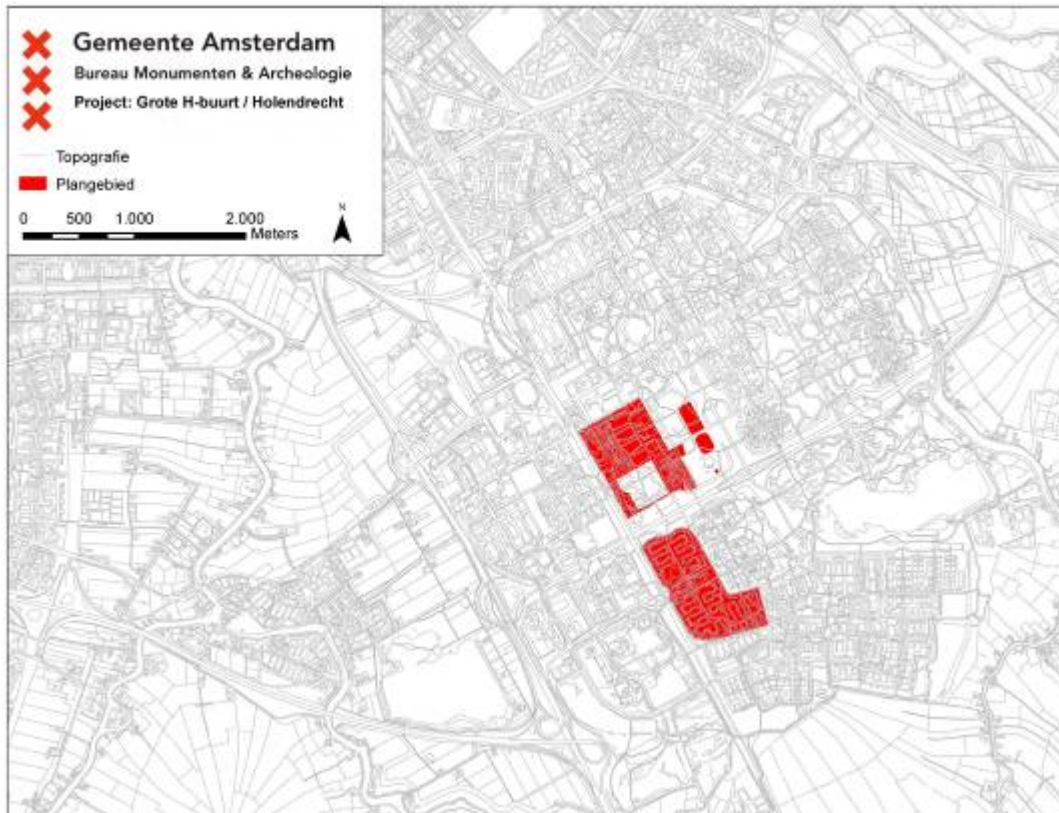
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Stadsdeel Zuidoost
Contactpersoon Dhr. H. Misset
Adres Postbus 12491
Postcode / plaats 1100 AL Amsterdam Zuidoost

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25G
ARCHIS meldingsnr.	51023	ARCHIS afmeldingsnr.	41084
X-coördinaat N	125.666	Y-coördinaat N	480.768
X-coördinaat O	126.448	Y-coördinaat O	480.343
X-coördinaat Z	126.820	Y-coördinaat Z	478.716
X-coördinaat W	125.729	Y-coördinaat W	479.416

Locatie



2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwingreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De oudste bouwsporen, uit de 12de en 13de eeuw, zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk. Deze werd in het laatste kwart van de 15de eeuw vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Gelderse kade en Kloveniersburgwal aan de oostzijde. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen: bebouwing van de Baarsjes, Zuid en Oost in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de jaren zestig en zeventig. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

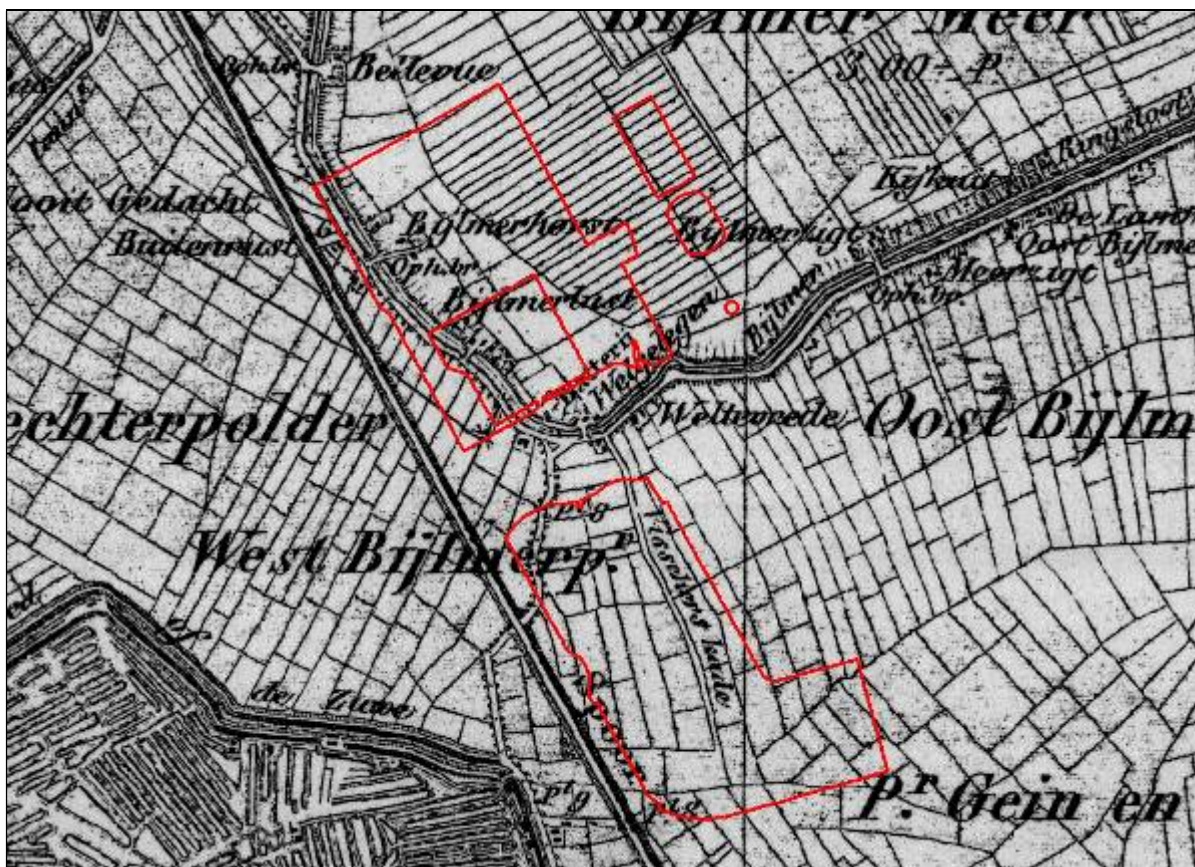
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Voor deze historisch-topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van Nicolaes Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854), de Chromotopografische Kaart (1900) en een aantal kaarten van Publieke Werken (1936 en 1983).

3.3.1 Ontginningen

Het plangebied ligt in de voormalige Bijlmermeer en in de Oost Bijlmerpolder. Dat is een oud poldergebied ten zuidoosten van Amsterdam, tussen de Amstel en het IJ. De ontginning van dit gebied begon in de 12de eeuw, vermoedelijk vanuit de polder De Ronde Hoep, ten zuiden van Ouderkerk aan de Amstel. Daarvandaan verplaatsten de ontginningsactiviteiten zich langs de Amstel naar het noorden. Haaks op de Amstel werden percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verrezen boerderijen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen werden van elkaar gescheiden door sloten, die het veen ontwaterden. Door de ontwatering kwam het veen droog te liggen en ontstond bruikbaar akkerland.

Bijkomend gevolg van de ontwatering was de daling van het maaiveld waardoor de akkers blootstonden aan overstromingsgevaar. Ter bescherming werden dijken en achter- en zijkaden aangelegd. Zo werd de Holendrechtterpolder beschermd door het Zwed of de Zuwe. Van de Bijlmermeer naar de Holendrechtterpolder liep een veendijk. Deze dijk, de Broekerweg of Abcouderstraatweg, vormde de afscheiding tussen de West Bijlmerpolder en de Oost Bijlmerpolder. Het was ook een belangrijke verbindingroute tussen Abcoude, het noordelijker gelegen Diemen en Amsterdam.



2 Topografisch Militaire Kaart (1854) met in rood de begrenzing van het plangebied. De grens van het water tot 1825 is af te lezen aan de verschillen in verkaveling: langs de ringdijk ligt een strook land dat in de 18de eeuw geschikt voor bewoning en groenteteelt

Ondanks de waterstaatkundige maatregelen zette de vernatting van de percelen door. Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen.⁵ Zo is de Broekerweg vermoedelijk een achterkade die later als secundaire ontginningsas in gebruik is genomen. De voormalige verkaveling en veendijken zijn op historische kaarten duidelijk herkenbaar (afb. 2).



3 De boerderijen Landzigt (links) en Bijlmerhorst, met op de voorgrond de ringvaart (foto SAA)

3.3.2 Bijlmermeerpolder

Als gevolg van de vorming van de Zuiderzee ontstonden in de oeverzone van de binnensee aan het einde van de 12de eeuw enkele grote meren, waaronder waarschijnlijk ook het Bijlmermeer of 'Bindelmare'. Aan de zuidkant van het meer heeft ook het dorp Bijlmer gestaan, al blijft de exacte locatie onbekend. Het meer stond via de Diem in verbinding met de Zuiderzee. Bij besluit van de Staten van Holland en West-Friesland werd een groep Amsterdamse kooplieden in 1622 toegestaan het meer droog te malen. In 1626 werd het nieuwe land verdeeld onder de investeerders en kregen ze het recht van bestuur. Een jaar later werd het de bestuurders toegestaan om in de polder ook recht te spreken.⁶

Na de drooglegging is de polder twee keer overstroomd. Eerst werd het gebied vanwege oorlogsdreiging in 1672 om strategische redenen onder water gezet. Zes jaar later werd het met behulp van zevenendertig molens drooggemalen. In 1702 liep de polder weer vol water, ditmaal als gevolg van een dijkdoorbraak tijdens een storm. De ingelanden trokken zich terug en de polder werd opgegeven. Mede door stort van opgebaggerde grachtenmodder ontstond wel een nieuwe strook land langs de ringdijk, waarop groente werd geteeld (afb. 2). In 1825 werd het Bijlmermeer vanuit de Nieuwe Ringsloot definitief ingepolderd (afb. 4).⁷

⁵ Stol 1993, 29-31

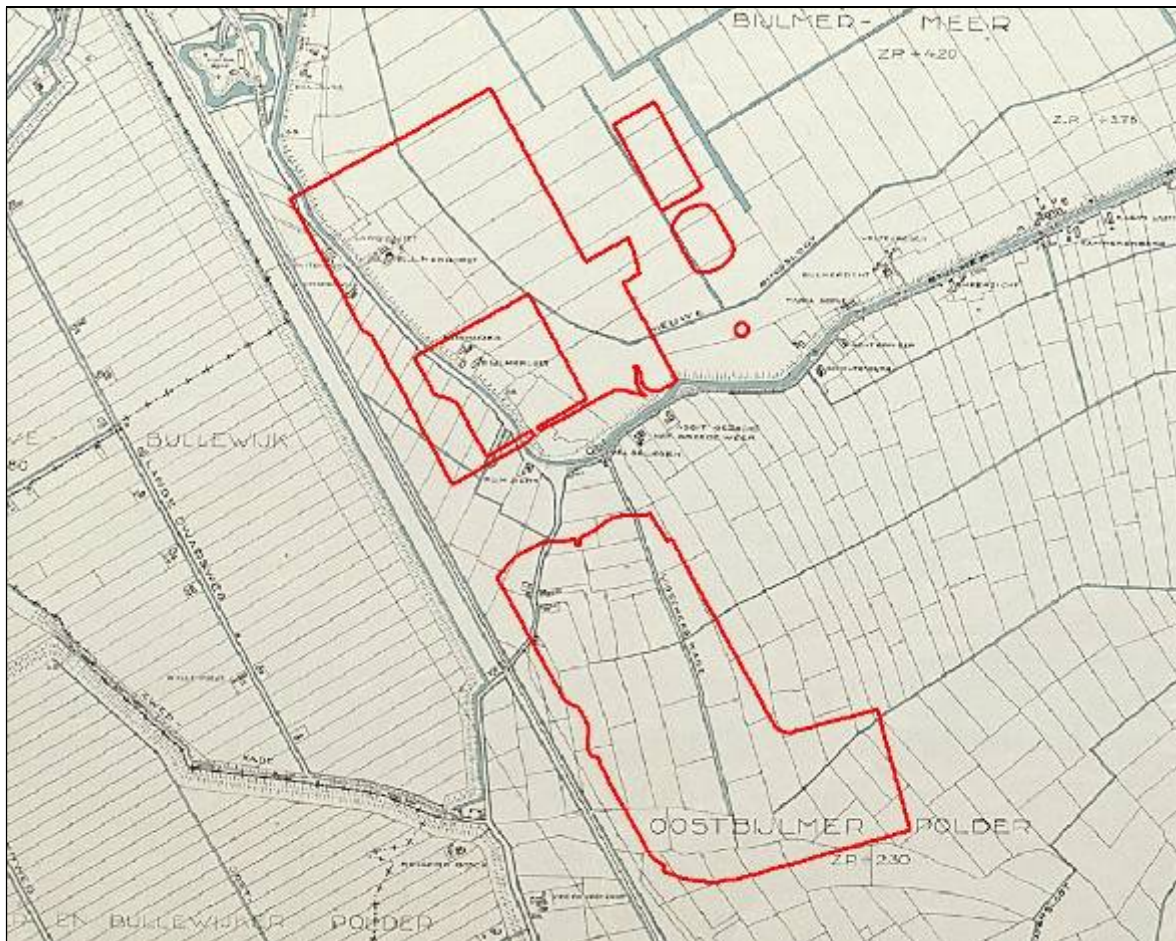
⁶ Van den Hoek Ostende 1962 73-79

⁷ Idem

3.3.3 Bewoning in de Bijlmermeerpolder

Na de eerste inpoldering van de Bijlmermeer in de jaren '20 van de 17de eeuw, werd grond verkocht voor de bouw van buitenplaatsen en boerderijen. Op de kaart van Visscher uit 1700 staan naast elkaar twee percelen met naam aangeduid, naar de eigenaar: van 'De Hr Dijk Graaf Bartolot' en daarnaast 'De Hr Marcelis'. De heer Bartolotti behoorde tot de investeerders en eerste grondeigenaren van de polder.⁸ Daarnaast (ten dele binnen het bestemmingsplangebied) kocht koopman en zeepzieder Jacob Jansz. Marcelis een huis. Tussen 1728 en 1757 is op die plek een nieuwe hofstede gebouwd, genaamd Bijlmerlust. In 1968 werd deze vanwege geplande nieuwbouw afgebroken en in Gein weer opgebouwd.⁹

In het noordelijke deel van het plangebied staat op de kaart uit 1854 nog een boerderij ingetekend: Bijlmerhoeve (afb. 2). Net als Bijlmerlust bleef deze bestaan tot in de 20ste eeuw, zoals te zien is op de kaart van Publieke Werken uit 1936 (afb. 4). Op die kaart staat nog een boerderij aangegeven: Landzicht (afb. 3). De twee boerderijen zijn afgebroken ten behoeve van nieuwbouw, vermoedelijk in de jaren 1960.



4 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken (1936). De meer regelmatige verkaveling ten westen van het plangebied komt door 19de-eeuwse turfwinning en vervening

⁸ Bertram 2005, 36

⁹ Idem, 76

3.3.4 Verstedelijking

In 1963 werd met de stort van 4.3 miljoen kubieke meter zand de Bijlmermeerpolder geschikt gemaakt voor grootschalige woningbouw. Met de nieuwbouw werden de oude verkavelingspatronen doorbroken en kreeg het gebied door hoogbouw een volkomen ander karakter.

De oude H-buurt behoort met de vier hoogbouwflats Hoogoord, Hofgeest, Haag en Veld en Hogevecht tot de vroegste moderne bebouwing van de Bijlmermeerpolder.¹⁰ In 1968 betrokken de eerste bewoners hun woning. Ten westen van de oudste gebouwen staan middelhoge flats en eengezinswoningen. Van de nieuwe H-buurt vallen de flats Hakfort en Huigenbos buiten de plangrenzen. De laagbouwwoningen van Huntum en Heesterveld liggen er wel binnen. Holendrecht, aan weerszijden van de Meerkerkdreef, werd vanaf 1974 gebouwd. De nieuwbouw in die wijk werd middelhoog en bestaat uit onder meer een bejaardenhof van honderdvijftig woningen.¹¹



5 De bouw van het oostelijk deel van Holendrecht, gefotografeerd vanuit de flat Hakfort (foto SAA)

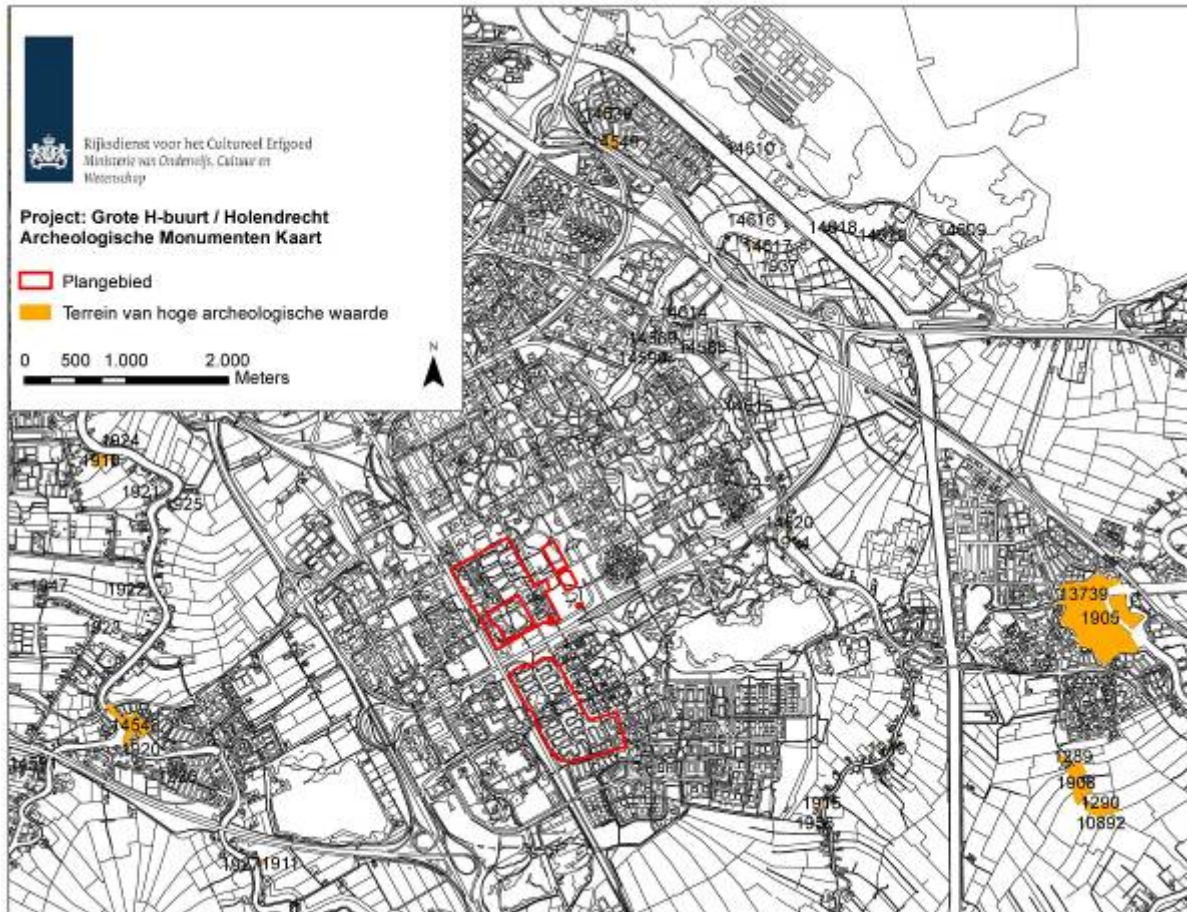
¹⁰ Abraham en De Kleuver 2007, 7

¹¹ Idem, 462

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart en Cultuurhistorische Waardenkaart

Binnen het plangebied zijn op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) geen monumenten aangewezen (afb. 6). De AMK komt overeen met de provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart. Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden heeft het gebied waarin het plangebied ligt een lage archeologische verwachting. Dit verwachtingsbeeld is echter algemeen van aard en dient in het kader van de bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt uit de historisch-topografische analyse.



6 Het plangebied Grote H-buurt / Holendrecht (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld

3.4.2 Vindplaatsen

Aan de oostgrens van het plangebied ligt één archeologische vindplaats (BIJ2). Deze wordt samen met een andere vindplaats uit de omgeving van het plangebied hieronder kort besproken (afb. 7).

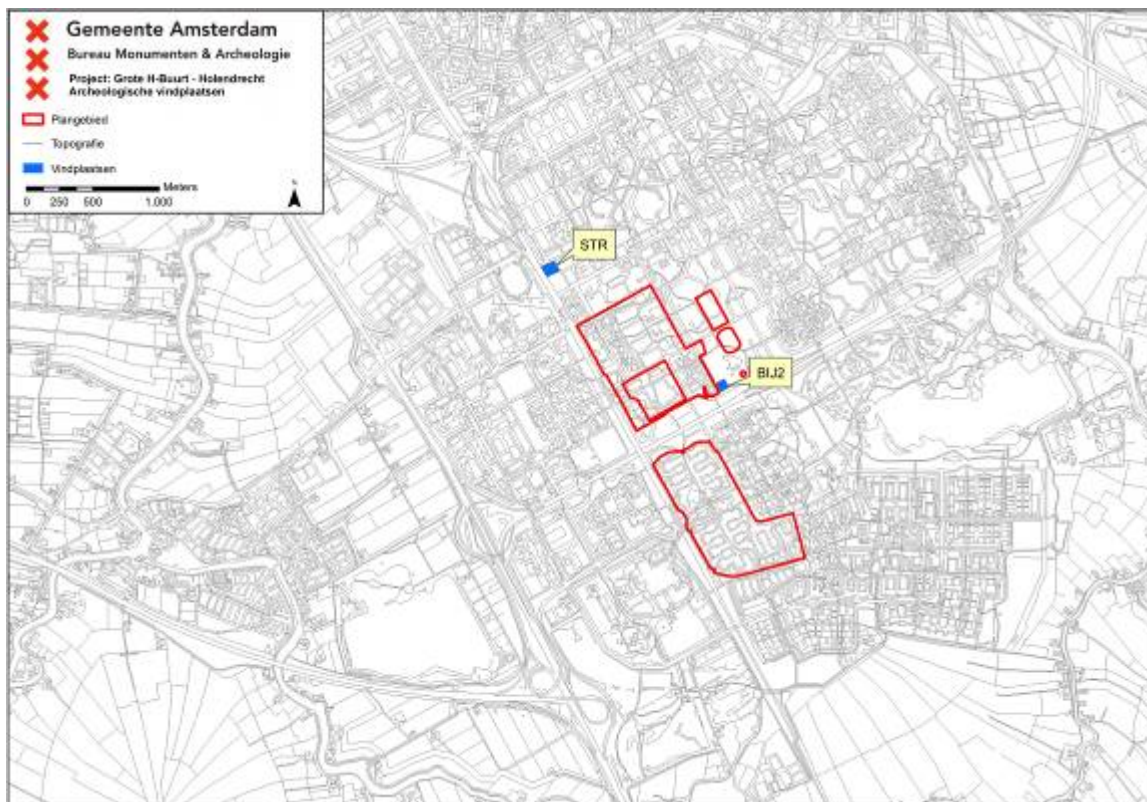
Bijmerpark-Zuid (BIJ2)

In 1972 zijn tijdens het bouwrijp maken van een terrein aan de zuidkant van de Bijlmermeerpolder waarnemingen gedaan op de plek waar naar verwachting in de middeleeuwen het dorp Bijlmer stond. Door een lid van Archeologische Werkgroep Nederland (AWN) zijn hoge concentraties middeleeuws

aardewerk waargenomen. Tijdens het ingelaste noodonderzoek, uitgevoerd door de AWN, werden meer concentraties scherven gevonden. Waarschijnlijk waren dit afval- of ophogingslagen.¹²

Strandvliet (STR)

In 1978 zijn bij de aanleg van een grote vijver aan de oostelijke grens van het plangebied resten van een fundering aangetroffen (STR). Uit projectie van historische kaarten bleek dat dit waarschijnlijk een onderdeel was van het 19de-eeuwse Fort Bijlmer. De sloop van het fort in 1968 heeft zich waarschijnlijk beperkt tot egalisatie van het terrein waardoor de funderingen bewaard zijn gebleven.



7 Het plangebied Grote H-buurt / Holendrecht (rood omlijnd) met de twee archeologische vindplaatsen

3.4.3 Bodemopbouw

De NAP hoogte in het plangebied verschilt, van ca.1,5 m ÷ NAP in Holendrecht tot 2 à 3 m ÷ NAP in de H-buurt. Omdat het oorspronkelijke polderpeil van de Bijlmermeerpolder op 4,20 ÷ NAP lag, kan worden aangenomen dat binnen de H-buurt vanaf 1,2 tot 2,2 m onder maaiveld archeologische sporen kunnen liggen. De exacte diepte kan voor afzonderlijke locaties dichter worden benaderd.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het plangebied Grote H-buurt / Holendrecht materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met ontginning, bewoning en landgebruik vanaf de 12de eeuw. In de voormalige Bijlmermeer(polder) zijn met name vanaf de 17de eeuw sporen als ophogingslagen, bebouwingsresten, afval of losse vondsten te verwachten. Daarnaast moet ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied met 20ste-eeuwse verstoringen rekening worden gehouden. De kans is groot dat bij de aanleg van de huidige bebouwing op veel plekken het oorspronkelijke polderpeil is vergraven.

¹² Archief BMA

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Grote H-buurt / Holendrecht materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de middeleeuwse ontginningsfase tot in de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag voor het plangebied. Het plangebied kent tien verwachtingszones:

Zone A: Buitenplaats Bartolotti

Archeologische verwachting: hoog

Betreft de zone waar het buiten van de familie Bartolotti stond. De mogelijke materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, funderingen, muurresten, tuinen, beerputten of afvallagen. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone B: Buitenplaats Marcelis

Archeologische verwachting: hoog

Betreft het gebied dat aan de familie Marcelis toebehoorde. De mogelijke materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, funderingen, muurresten, tuinen, beerputten of afvallagen. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone C: Bewoningszone Ringdijk

Archeologische verwachting: laag

Betreft de zone aan de voormalige ringdijk waar bewoningssporen kunnen worden verwacht. De materiële neerslag betreft ophogingen, terpen, funderingen, muurresten, tuinen, beerputten of afvallagen. De archeologische sporen hebben een hoge dichtheid en een sterke samenhang, maar vanwege de waarschijnlijke verstoring tijdens de aanleg van huidige bebouwing is de archeologische verwachting laag.

Zone D: Molen

Archeologische verwachting: hoog

Op deze plek kunnen resten van een molen liggen, die onder meer op de kaart van Visscher uit 1700 staat aangegeven. Mogelijke overblijfselen bestaan uit ophogingslagen, een fundering, houten en stenen resten en losse vondsten die verband houden met het gebruik van de molen. De archeologische verwachting is hoog.

Zone E: Broekerweg

Archeologische verwachting: laag

Betreft de weg die deels langs de ringvaart en deels door de Oost Bijlmerpolder liep. Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met transport, en met de oorspronkelijke functie van de weg als veendijk. Hier worden met name losse vondsten verwacht. Deze hebben een wijde verspreiding en weinig samenhang, daarom is de archeologische verwachting laag.

 **Zone F: Ringdijk en Ringvaart**

Archeologische verwachting: hoog

Betreft de zone van de vroeg-17de-eeuwse ringdijk en ringvaart. Sporen van de dijk kunnen bestaan uit ophoginglagen ter aanleg en versteviging van het lichaam. In de voormalige ringvaart kunnen losse vondsten en afval worden gevonden. De dijk en vaart kunnen inzicht bieden in de inpoldering van de Bijlmermeer in de jaren 1620. De archeologische verwachting is daarom hoog.

 **Zone G: Oude Bijlmermeerpolder**

Archeologische verwachting: laag

Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 17de-eeuwse inpoldering tot de ontwikkeling naar stedelijk gebied in de jaren 1960. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

 **Zone H: Nieuwe Ringsloot**

Archeologische verwachting: laag

Betreft de ringsloot die in de eerste helft van de 19de eeuw is gegraven ten behoeve van de definitieve inpoldering van de Bijlmermeer. De mogelijke materiële neerslag bestaat, naast het tracé van de sloot, uit losse vondsten en afval. Omdat deze vondsten een wijde verspreiding hebben, is de archeologische verwachting laag.

 **Zone I: Nieuwe Bijlmermeerpolder**

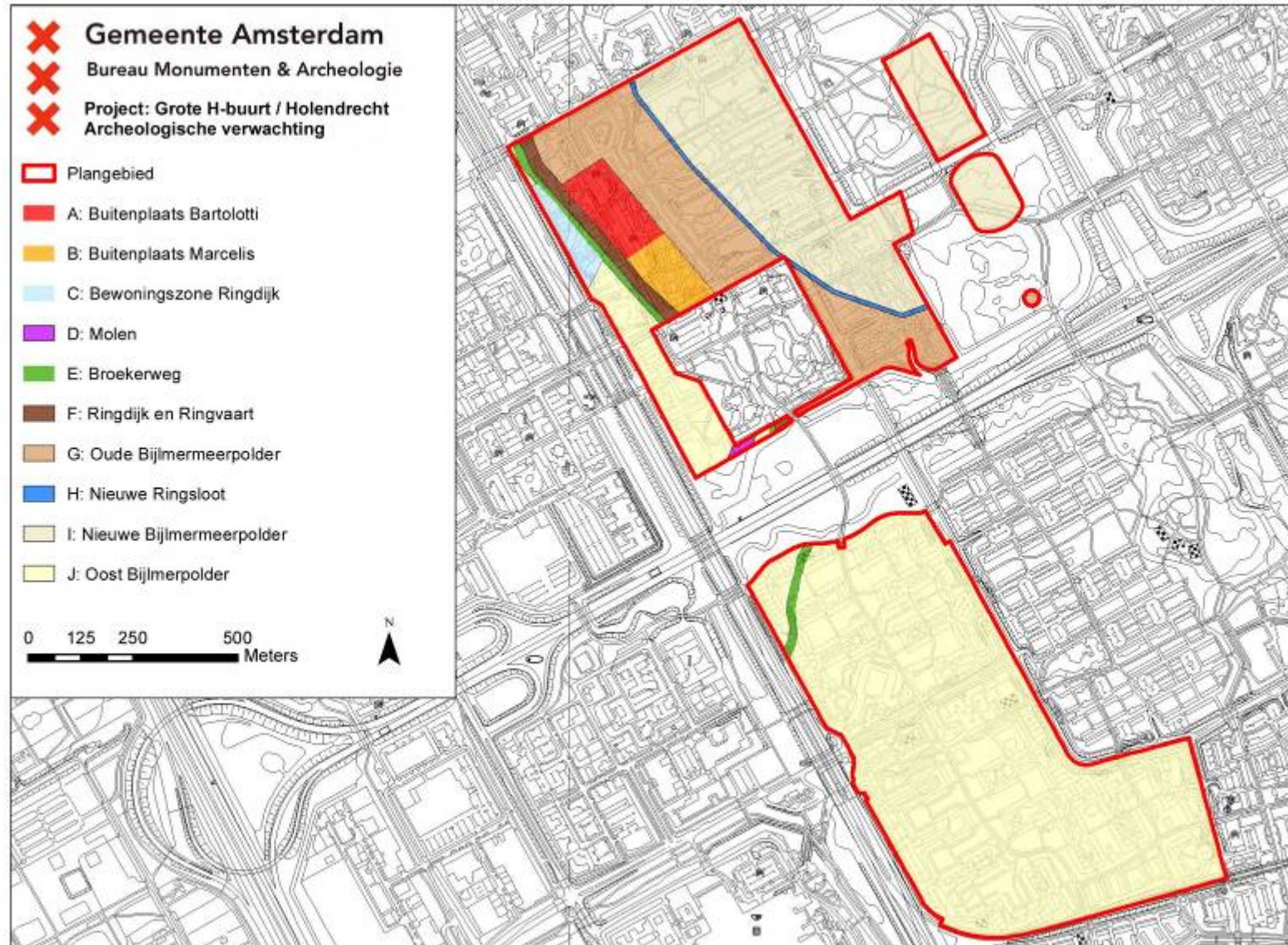
Archeologische verwachting: laag

Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 19de-eeuwse inpoldering tot de ontwikkeling naar stedelijk gebied in de jaren 1960. Mogelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

 **Zone J: Oost Bijlmerpolder**

Archeologische verwachting: laag



Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de ontginningsfase in de 12de eeuw tot de ontwikkeling als stedelijk gebied in de jaren 1960. Mogelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.



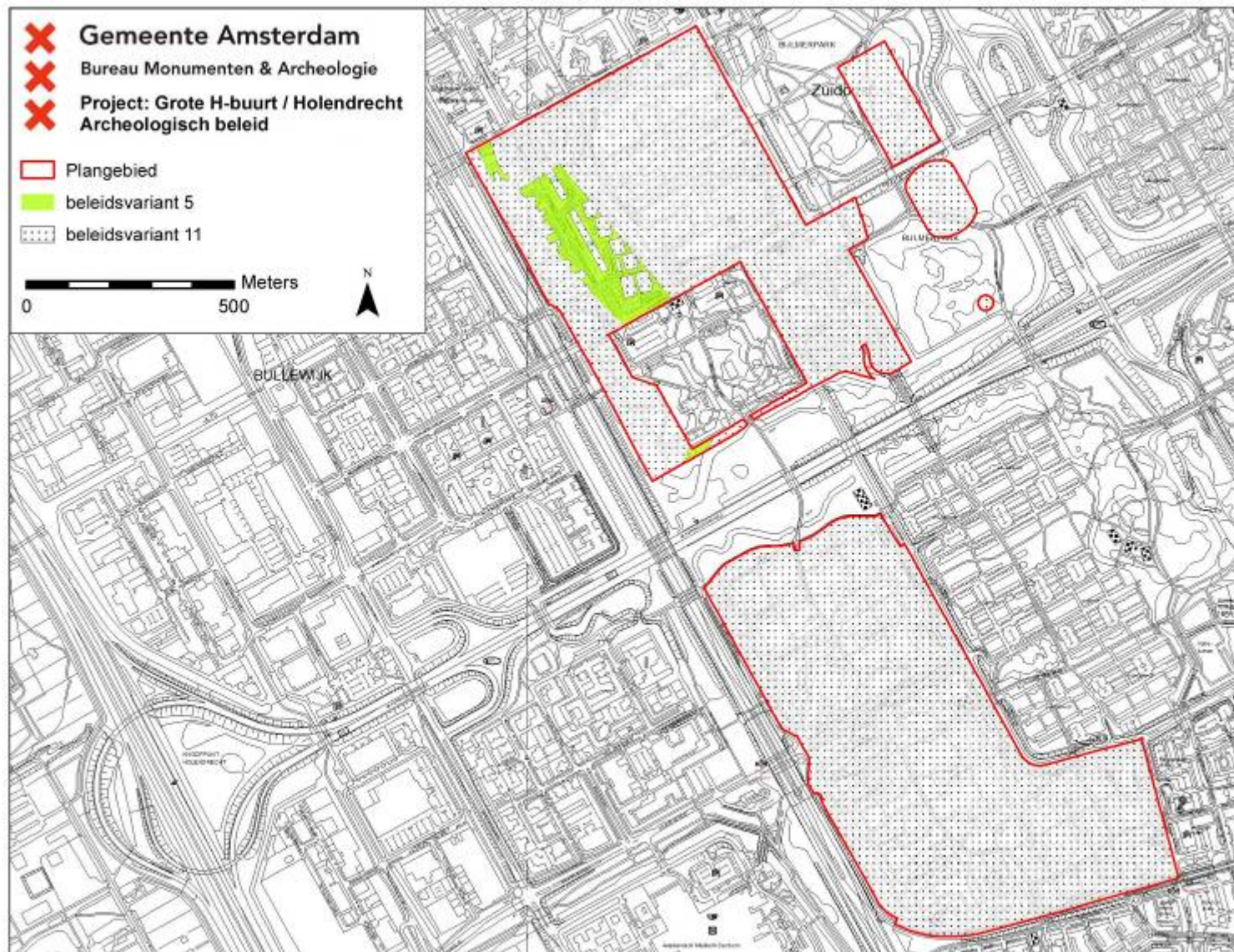
5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Grote H-buurt / Holendrecht is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop drie zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregelen (Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema).

Archeologische Beleidszones op basis van de archeologische verwachtingszones

-  **Beleidsvariant 5: (verwachtingszones D en deels A, B en F)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophoging (2 m).
-  **Beleidsvariant 11: (verwachtingszone C, E, G t/m J en deels A, B en F)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt dat ook in geval geen archeologisch veldonderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan vijftig jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze bij Bureau Monumenten en Archeologie gemeld worden, zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.



Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het plangebied Grote H-buurt / Holendrecht. De mogelijkheid dat in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord is afhankelijk van de grootte en de diepte van het te verstoren oppervlak bij toekomstige bouwingrepen.

Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 16-18) is een beleidskaart (p. 19-20) opgesteld waarin twee beleidsvarianten worden onderscheiden. Voor de eerste beleidszone (verwachtingszones D en deels A, B en F) geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophoging (2 m). Voor de tweede zone (verwachtingszone C, E, G t/m J en deels A, B en F) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

PANH: Provinciale Atlas Noord-Holland: www.provincialeatlas-nh.nl

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl>

www.stelling-amsterdam.nl

Literatuur

Abraham, M. en J. de Kleuver. *Sociale analyse van de H-buurt. Onderzoeksrapport DSP-Groep*. Amsterdam, 2007

Bakker, M. (red), *Stadsatlas Amsterdam. Stadskaarten en straatnamen verklaard*. Amsterdam 1999

Bertram, C., *Noord-Hollandse Arcadia. Ruim 400 Noord-Hollandse buitenplaatsen in tekeningen, prenten en kaarten uit de Provinciale Atlas Noord-Holland*. Alphen aan den Rijn, 2005

BMA, *Bijmerpark-Zuid (BIJ2) 1972*, Archief BMA

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*. Amsterdam 2005

Borger, G.J., 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied', in: W.F. Heinemeijer, & M.F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*. Antwerpen 1987

Hoek Ostende, J.H., van den, 'De Bijlmermeer', *Amstelodamum* 49, 1962, 73-79

Kruizinga, J., *Het XYZ van Amsterdam*. Amsterdam 2002

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem 2010

Regteren Altena, H.H. van & H.J. Sarfatij, A Late-Medieval Site at Diemen, Prov. North-Holland. In: *Berichten van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek* 19 (1969), pp. 215-231

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993

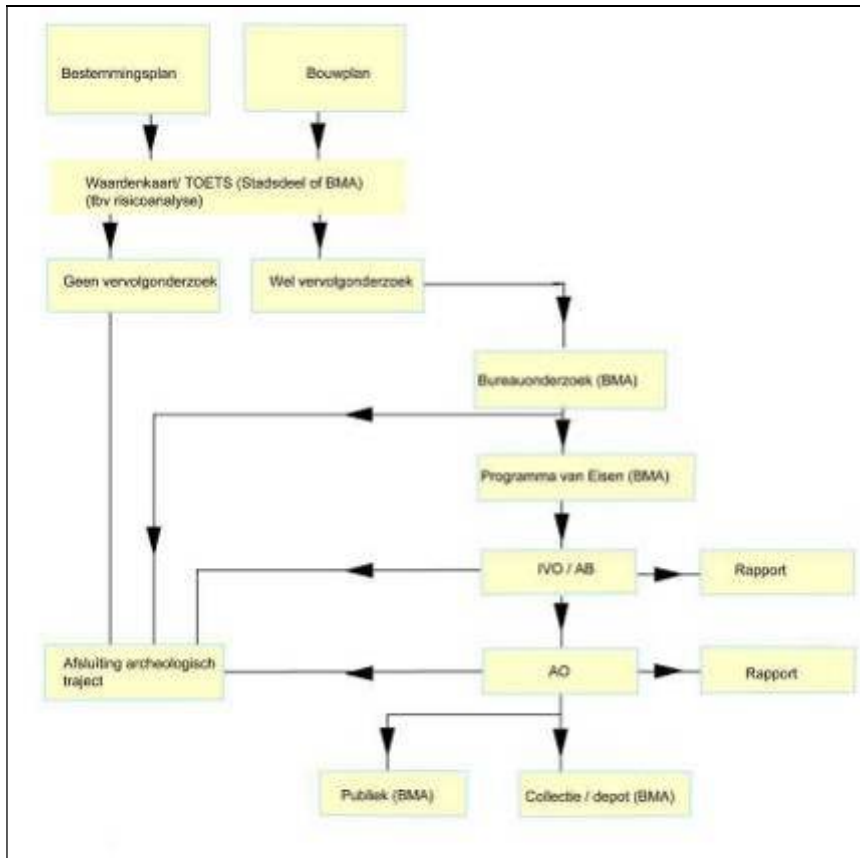
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historische infrastructuur assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historische infrastructuur assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historische infrastructuur assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historische centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historische centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.
- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.



Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 12-007

Voor akkoord controle proces en waardestelling:



Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum: 27-03-2012
Status: definitief
Redactie: prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst: drs. J. van den Dijssel
Cartografie: drs. J. van den Dijssel

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2012
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.